

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1306>

Geliş Tarihi: 05.06.2018

Kabul Tarihi: 09.07.2018

64 NUMARALI KIBRIS MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE TUZLA NAHİYESİ

Recep DÜNDAR*

Öz

Lefkoşa Kalesi'nin 9 Eylül 1570 tarihinde düşmesiyle birlikte Lefkoşa merkez sancak olmak üzere Girne ve Baf sancakları teşekkül edilerek Ada'da Osmanlı idarî teşkilâtı kurulmaya başlanmıştır. 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa zapt edilip Kıbrıs adası tamamıyla Osmanlı topraklarına fiilen katıldıktan sonra, idarî teşkilatlanma tamamlanmıştır. Kıbrıs'ın savunmasında tımarlı sipahilerden istifade edebilmek için Anadolu Beylerbeyliği'nden Alaiye, Karaman Beylerbeyliği'nden İç-il, Dulkadir Beylerbeyliği'nden Sis ve Halep Beylerbeyliği'nden Tarsus sancakları Kıbrıs'a dahil edilmiştir. Böylece Kıbrıs Beylerbeyliği diğer Beylerbeylikleri arasında “ada merkezli” ilk üst idari birim olarak Osmanlı teşkilat tarihindeki yerini almıştır.

Kıbrıs'ın fethinden sonra 9 Ekim 1571'de başlanan Kıbrıs Eyaleti'nin tahriri 18 Ekim 1572'de tamamlanmıştır. Tahrir kayıtlarını ihtiva eden Kıbrıs'ın ilk tahrir defteri Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde 64 numara ile kayıtlıdır. Kıbrıs'taki idari birimler defterde sırasıyla, Lefkoşa, Magosa, Mesariye, Karpas, Girne, Pendaye, Hırsofu, Baf, Evdim, Limasol, Mazoto ve Tuzla nahiyeleri şeklinde verilmiştir. Bu defterin 431-437. sayfaları arasındaki kayıtlar Tuzla nahiyesine aittir. Bu çalışmada defter kayıtlarına dayalı olarak Tuzla nahiyesi köylerinin adı, sayısı, tahmini nüfusu, yetiştirilen ürünler ve alınan vergiler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs, Tuzla, Larnaka.*

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü.

The Tuzla District According to the Cyprus Detailed Cadastral Record Book 64

Abstract

When the Lefkoşe (*Nicosia*) Fortress was lost on September 9, 1570, the Girne and Baf Sanjaks were organized and Nicosia was made the center sanjak, which altogether constituted the Ottoman Administration on the Island. When Magosa was captured on August 1, 1571 and the whole of the island was included *de facto* in the Ottoman territory, the administrative organization was completed. In order to benefit from the Timar Holders to defend Cyprus, Alaiye from the Anadolu Governors Unit, İçil from the Karaman Governors Unit, Sis from Dulkadir Governors Unit, and Tarsus Sanjaks from Aleppo Governors Unit were included within the territory of Cyprus. In this way, the Cyprus Governors Unit was included in the Ottoman Organizational history as the first upper-level administrative unit “with its center on an island”.

The Cadastral Record Book of Cyprus, which was started on October 9, 1571, after the conquest of Cyprus, was completed on October 18, 1572. The first Cadastral Record Book that included the registers of Cyprus is registered in Title Deed and Cadaster General Directorate, in *Kuyud-ı Kadime* Archives with the number 64. The administrative units in Cyprus were mentioned as Lefkoşa, Magosa, Mesariye, Karpas, Girne, Pendaye, Hırsofu, Baf, Evdim, Limasol, Mazoto and Tuzla. The registers on pages between 431-437 in this book belong to Tuzla District. In the present study, the names, numbers, estimated population, the cultivated crops and the taxes received will be determined based on the Cadastral Record Book.

Keywords: *Cyprus, Tuzla, Larnaka.*

GİRİŞ

Osmanlılar, 1570 yılı Temmuzunda Kıbrıs'ı almak için harekete geçtiklerinde fazla bir direnişle karşılaşmadıkları gibi kendilerini köle yerine koyan ve vergi oranlarını yükselten Venedikliler'den kurtulmak isteyen yerli halktan taraftar, hatta fiilî destek bile bulmuşlardı.¹ 2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol, bir gün sonra da Larnaka Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.² 25 Temmuz'da Lefkoşa önlerine gelen Osmanlı ordusu uzun süren şiddetli bir

¹ Nejat Göyünç, “Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 105-109. Safvet, “Kıbrıs'ın Fethi Üzerine Vesikalar”, *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, S. 19, İstanbul 1331, s. 1190.

² Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1964. İdris Bostan, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Yayına Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu - Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 24.

kuşatmadan sonra ancak 9 Eylül'de şehri ele geçirebildi.³ Lefkoşa Kalesi'nin düşmesiyle birlikte Lefkoşa merkez sancak olmak üzere Girne ve Baf sancakları teşekkül edilerek Ada'da Osmanlı idarî teşkilâtı kurulmaya başlanmıştır. 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa zapt edilip Kıbrıs adası tamamıyla Osmanlı topraklarına fiilen katıldıktan sonra, idarî teşkilatlanma tamamlanmıştır.⁴

Kıbrıs'ın ada olması nedeniyle savunmanın güçlendirilmesi, kendi kendine yeter hale gelmesi ve Ada'nın savunmasında tımarlı sipahilerden istifade edebilmek için Anadolu Beylerbeyliği'nden Alaiye⁵, Karaman Beylerbeyliği'nden İç-il⁶, Dulkadir Beylerbeyliği'nden Sis⁷ ve Halep Beylerbeyliği'nden Tarsus⁸ sancakları Kıbrıs'a dâhil edilmiştir. Fethi yeni tamamlanmış bir ada olmasının rolü ile Kıbrıs, hem Anadolu'nun güney hem de Suriye sahilleriyle bütünleşmiş ilginç bir idari özelliğe sahip olmuştur. Böylece Kıbrıs Beylerbeyliği diğer Beylerbeylikleri arasında “ada merkezli” ilk üst idari birim olarak Osmanlı teşkilat tarihindeki yerini almıştır.⁹

Magosa Kalesi'nin 1 Ağustos 1571 tarihinde düşmesinden yaklaşık iki ay sonra, 9 Ekim 1571'de başlanan Kıbrıs Eyaleti'nin tahriri¹⁰ 18 Ekim 1572'de tamamlanmıştır.¹¹ Kıbrıs'ın tahrir kayıtlarını ihtiva eden ilk defter, Tapu ve

³ Lefkoşa'nın Fethi hususunda bkz. Mehmet Akif Erdoğan, "Lefkoşa Kalesinin Türkler Tarafından Fethine dair Tarihsiz Eski Türkçe El Yazması Bir Metin: Kıbrıs Fethi Mektûbı", *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 86-93.

⁴ Kıbrıs'ın fethi ve idari teşkilatlanma hususunda bkz. Recep Dündar, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1998.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Mühimme Defteri (MD) 16, s. 64, hüküm 133.

⁶ Şenol Çelik, *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 33 vd. BOA. MD. 12, s. 413, Hüküm 811.

⁷ BOA. MD. 16, s. 19, hüküm 35.

⁸ A. Sinan Bilgili, *XVI. Yüzyılda Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Varsaklar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 27.

⁹ Feridun M. Emecen, “Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Yayına Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 52-53.

¹⁰ Bkz. BOA. MD. 16, s. 18, hüküm 33. Burada: “... ve cezire-i Kıbrıs'ın tahririne Üsküdar Kadısı dâme fazluhu ta'yin edildi. Senin ve cezire-i mazbûre kadı ve defterdarı ma'rifeti ile tahrir eylemek fermânım olmuştur. Cezire re'âyası tahrirde kendu kanunları üzere mi kabul ederler, Arab kanunu veya gayrı kanun üzere mi kabul ederler, bîl-cümle mâl-ı mîriye ve re'âyâya evlâ olub münâsib görüldüğü üzere tahrir etdüresin ve harâc-ı şer'î takdiri dahi şer'-i şerîf üzere fermânım olmuştur” denilmektedir.

¹¹ Defterin sonundaki “Bu bende-i Ahkar ve efkende-i kemter Mehmed-i defterî kulları ve vilayet-i Cezâirun tezkere emini Halil Bendeleri” kaydından tahririn Kıbrıs Defterdarı Mehmed Çelebi zamanında bitirildiği ve bunun adamlarından Tezkire Emini Halil'in 18 Ekim 1572'de yazım işini tamamladığı anlaşılmaktadır. Bkz. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA), TD. 64, Vrk. 2A. BOA. MD. 16, s. 18, hüküm 33. Halil Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi”, *Belgeler*, IV/7-8, (1967), Ankara

Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde 64 numarada kayıtlıdır.¹² Deftere göre Kıbrıs'taki idari birimler sırasıyla, Lefkoşa, Magosa, Mesariye, Karpas, Girne, Pendaye, Hırsofu, Baf, Evdim, Limasol, Mazoto ve Tuzla nahiyeleri şeklinde verilmiştir. Adı geçen defterin 431-437. sayfaları arasındaki kayıtlar Tuzla nahiyesine aittir.

A. TUZLA'DA YERLEŞİM VE NÜFUS

64 nolu Tahrir Defterine (TD) göre yeni oluşturulan Tuzla nahiyesinde "nefs" tabiri ile tarif edilen "kasaba" veya "şehir" mevcut değildir. "Şehir" veya "kasaba" zirai kriterin yanında, başka üretim faaliyetlerinin görüldüğü, hukuki bakımdan belirli bir statüye sahip toplanma merkezleridir. Tahrir defterlerindeki "nefs"¹³ tabiri, ne o yerin nüfus durumunun fazla veya az olmasına ne de iktisadî-ziraî ve ticarî fonksiyonunun müsait olup olmamasına bağlıdır. Gerçekte "nefs", Osmanlı Tahrir Defterlerinde hem nüfus ve hem de iktisadî kapasitesi büyük şehirler için kullanıldığı gibi, seyrek nüfus ile ziraatla iştigal edilen küçük merkezler için de kullanılmaktadır.¹⁴ Nitekim oluşturulan idari birime adını veren ve merkez olan Tuzla (Larnaka),¹⁵ kerpiç ve taştan inşa

1969, s. 6. George Hill, A. *History of Cyprus IV, The Ottoman Provenance. The British Colony 1571-1948*, (nşr. H. Luke), Cambirdge 1940-52, s. 27.

¹² Bu defter; "mufassal" ve 16x45 cm ebatlarında olup yazısı divanidir. 441 varak olan defterin başlangıcında on iki nahiyenin gösterildiği "fihrist-i nevahi" yer almaktadır. Daha sonra "suret-i emr-i şerif-i Sultanî", "Kanunname-i Cezire-i Kıbrıs", II Selim'e ait tuğra ve dua vardır. Fihristte verilen Lefkoşa, Magosa, Mesariye, Karpas, Girne, Pendaye, Hırsofu, Baf, Evdim, Limasol, Mazoto ve Tuzla nahiyeleri mahalle ve köyleri ile birlikte teferruatlı bir şekilde dökümü yapılmıştır. Defterin sonunda "evkâf-ı selâtin" kaydedilmiştir.

¹³ "Nefs" ve "şehir" tabirleri hakkında bkz. Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri, Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bâzı gelişmeler", *Vakıflar Dergisi VII*, (Ankara 1968), s. 57. Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 116. O. Ergin, *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 17. Tayyip Gökbilgin, "XV. yy. Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Belleten, XXVI/102*, (Nisan 1962), s. 295. Nejat Göğünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 56, nu: 5. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bâzı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, (Ankara, 11-15 Ekim 1976), Kongreye Sunulan Bildiriler II*, Ankara 1981, s. 1270.

¹⁴ F. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989 s. 46.

¹⁵ Kıbrıs'ın güneydoğusunda, Lefkoşa'ya 42 km. uzaklıkta Doğan Burnu ile Poyraz Burnu arasındaki körfezde yer alan Larnaka, milâttan önce 1000 yıllarında Fenike Kralı Hiram tarafından kurulduğu sanılan eski Kition'un yanında bulunmaktadır. Tuzla, Fenikeliler döneminde, deniz taşımacılığındaki uygun konumu ve stratejik askerî üs olması nedeniyle Kıbrıs'ı ele geçirmek isteyenlerin ilk hedefi haline gelmiştir. Önce Asurlular, ardından sırasıyla Mısırlılar (m.ö. 560), Persler (m.ö. 525), Büyük İskender (m. ö. 333), Romalılar (m. ö. 58) ve Bizanslılar (395) şehre hâkim olmuşlardır. Kıbrıs'a ilk Müslüman akınlarının

64 Numaları Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterine Göre Tuzla Nahiyesi

edilmiş evlerden oluşan küçük bir köy hüviyetindedir. İlk Osmanlı sayımının sonuçlarına göre Tuzla, mahalleden yoksun ve 80 akçe yevmiyeli bir kadıya (nâib) sahip küçük bir idare merkezidir. Adı geçen deftere göre Tuzla nahiyesinde meskûn köylerin isimleri, vergi haneleri ile vergiye tabi bekâr genç erkekler ve dul kadınlar aşağıdaki Tablo I'de verilmiştir.

Tablo I: Tuzla'da Vergi Hanelerinin Köylere Dağılımı

Sıra No	Karye	Hane	Mücer red	Bive	Hasıl Toplamı
1	Larnaka	59	3	-	5.934
2	Pile	32	8	2	5.605
3	Çiyati	34	5	-	13.295
4	Kilya	34	2	-	6.637
5	Aredipo	14	6	2	3.162
6	Niyadi	7	4	-	1.488
7	Terdiyato	13	2	-	2.895
8	Pristiyo	19	2	-	5.330
9	Vuda	26	7	-	9.510
10	Romolakşa	26	2	-	5.015
11	Menevo	39	-	-	9.585
12	Kirsikanu	26	3	-	4.834
13	Ayayorgi	7	-	1	1.014
14	Pano	16	1	-	4.273
15	Saidiz	4	-	-	2.320
16	Ayayanni	3	-	-	342
17	Arpero	7	-	-	2.629

başlamasının hemen ardından Larnaka 632'de kısa bir süre için Müslümanların eline geçti. Adanın tamamının fethi 649'da tamamlandı. İslâm hâkimiyeti esnasında adanın savunmasına yeterince önem verilmediğinden 964'te tekrar Bizanslılar tarafından zapt edildi. Bizans hâkimiyeti, III. Haçlı Seferi sırasında adanın İngiliz Kralı Arslan Yürekli Richard tarafından alınmasına kadar sürdü (1191). Richard tarafından Dâviyye (Templier) şövalyelerine satılan ada ertesi yıl Suriye tahtından mahrum kalan Guy de Lusignan'a devredildi. Lusignan hânedanının idaresindeki Larnaka'ya müslüman akınları 1425'te tekrar başladı; ilk seferlerinde Larnaka'yı yağma eden Memlükler ertesi yıl adayı vergiye bağladı. Lusignan hânedanı bu tarihten sonra geriledi ve 1473'te adanın yönetimi Venedik'e devredilince Larnaka da Venedikliler'in yönetimi altına girdi. Bkz. Kemal Çiçek, "Larnaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s. 105-107.

Recep Dündar

18	Pirya	18	-	3	4.149
19	Aya Anna	5	-	-	2.349
20	Koşal	5	-	-	1.218
	Toplam	394	45	8	91.584

Tablo I'de görüldüğü üzere idari olarak Tuzla'ya bağlı 20 meskûn, beş boş (hali anir'r-reaya) olmak üzere toplam 25 köy ve bir boş manastır vardır. Tabloya dâhil edilmeyen boş yerleşim yerleri, Voroklini, Ayoyanni Moronişi, Arvanis Hori, Agriniyo, Kato Kalaviz köyleri ile İskarino Manastır'dır. Bu köylerde 394 vergi hanesi ile 45 bekâr (mücerred) ve 8 dul kadın (bive) tespit edilmiştir. Ayayorgi Arperu (7), Saidiz (4), Ayayanni Saidiz (3), Arpero (7), Aya Anna (5) ve Koşal (5) köylerindeki 31 vergi yükümlüsü nefer olarak kaydedilmiştir. Tahmini nüfus hesaplamalarında her hane¹⁶ beş kişi kabul edilirse köylerdeki toplam nüfus yaklaşık olarak 2 000 civarındadır. Bu köylerin vergi olarak gelirleri toplamı 91584 akçedir.

Tuzla'da 20 köy ortalama 20 hanelik bir nüfusa sahiptir. Ancak Tablo I'de görüldüğü üzere köylerdeki hane sayısı yedi ile 59 arasında değişmektedir. İncelenen deftere göre 1572'de en kalabalık köy idari birime adını veren 59 hanelik nüfusa sahip olan Larnaka (Tuzla) köyüdür. Bu köyü Menevo (39 hane), Çiyati (34 hane), Kilya (34 hane) ve Pile (32 hane) köyleri takip etmektedir. On hane ve daha az nüfuslu olanlar ise vergi haneleri nefer olarak verilen köylerle birlikte yedi hanelik Niyadi köyüdür.

A. ZİRAİ ÜRETİM

Tuzla nahiyesinde iktisadi hayatın ağırlık noktasını, Kıbrıs'ın genelinde olduğu gibi tarım üretimi teşkil ediyordu. Tarım üretimi, hububat ve bakliyat, sebze, meyve, bağcılık ile sınaî ürünlerden pamuk, keten, kendir ve zeytin yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Tuzla nahiyesinde tarım üretiminde buğday, arpa, bakla, burçak, pamuk, zeytin ve keten ön plana çıkmaktadır. Kıbrıs

¹⁶ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, XXII, Ankara 1991, s. 429-439. Ayrıca bkz. Ö. L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *T. M. X*, (1951), s. 12. Nejat Göyünç, "Hâne Deyimi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, s. 331-348. Aynı müellif, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 86. Kemal Çiçek, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 97, (Ağustos 1995), s. 93-112. Suraiya Faroqhi, "Tavation and Urban Activities İn Sixteenth Century Anatolia", *International Journal of Turkish Studies I*, (1979-1980), s. 19-53.

Kanunnamesine göre Tuzla nahiyesinde hububat ve bakliyata ile sınaî ürünlerin tahrir kıymetleri Tablo II'de verilmiştir.¹⁷

Tablo II: Hububat ve Bakliyat ile Sınaî Ürünlerin Tahrir Kıymetleri

Ürün	Birimi	Tahrir Kıymeti	
Buğda	1 Kile	12	Akçe
Arpa	1 Kile	6	Akçe
Bakla	1 Kile	10	Akçe
Burçak	1 Kile	6	Akçe
Pamuk	1	300	Akçe
Zeytin	1 Kile	11	Akçe
Keten	1 Demet	2	Akçe

Tahrir kıymetleri verilen bu ürünler gerçek değerinin beşte biri (hasıl-ı kısım-ı mine'l- hums) oranı üzerinden vergilendirilmiştir. Aynı olarak alınan bu vergilerin miktarı belirttikten sonra nakit olarak karşılığı, yani “tahrir kıymeti” kaydedilmiştir.¹⁸ Tuzla nahiyesinde yetiştirilen ürünlerden alınan öşürün köylere göre dağılımı aşağıda Tablo III'te verilmiştir.

Tablo III: Hububat ve Bakliyat ile Sınaî Ürünlerden Alınan Öşürün Köylere Göre Dağılımı

Sıra No	Karye	Buğday	Arpa	Burçak	Bakla	Keten	Zeytin	Pamuk	Meyve ve Besatin
		Kile	Kile	Kile	Kile	Demet	Kile	Kantar	Akçe
1	Larnaka	79	345	-	-	150	-	-	-
2	Pile	50	145	6	2	6	-	5	-
3	Çiyati	475	500	40	18	20	-	3	-
4	Kilya	195	335	15	15	40	-	2	-
5	Aredipo	105	175	-	-	10	-	-	-
6	Niyadi	65	31	-	-	11	-	-	-
7	Terdiyato	125	115	-	-	15	-	-	-

¹⁷ TK. KKA. TD. 64., Vrk. 1-5.

¹⁸ Lütfü Güçer, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububat'tan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 58 vd.

Recep Dündar

8	Pristiyo Çalaçoti	215	270	-	-	15	-	1	15
9	Vuda	400	425	-	-	20	-	-	-
10	Romolakşa	195	245	-	-	15	-	-	135
11	Menevo	100	975	15	-	20	-	-	175
12	Kirsikanu	115	245	5.5	2	15	-	3	-
13	Ayayorgi Arperu	40	50	3	-	3	-	-	-
14	Pano Kalaviz	175	250	-	-	18	-	-	13
15	Saidiz	97	100	-	1	10	35	-	5
16	Ayayanni Saidiz	10	8	-	-	3	6	-	-
17	Arpero	95	200	-	-	8	-	-	10
18	Pirya	50	95	-	-	-	68	-	-
19	Aya Anna	20	3	-	-	-	175	-	-
20	Koşal	53	52	-	-	10	5	-	10
	Toplam	2.659	4.564	84,5	38	389	289	14	363

TD. 64 nolu deftere göre Tuzla nahiyesinde buğday, arpa, bakla ve burçak gibi hububat ve bakliyat, keten, zeytin ve pamuk gibi sınaî ürünlerin üretimi yapılmaktadır. Tablo III'te görüldüğü üzere Tuzla nahiyesinin bütün köylerinde buğday (2659 kile) ve arpanın (4564 kile) yetiştirildiği görülmektedir. Burçak (84.5 kile) azda olsa sadece Pile, Çiyati, Kilya, Menevo, Kirsikanu ve Ayayorgi Arperu köylerinde; bakla (38 kile) ise Pile, Çiyati, Kilya, Kirsikanu ve Saidiz köylerinde yetiştirilmektedir. Keten (389 demet) üretimi Pirya ve Aya Anna köyleri haricinde bütün köylerde yapılmaktadır. Zeytin (289 kile) üretimi başta Aya Anna Saidiz köyü olmak üzere, Ayayanni Saidiz, Pirya ve Koşal köylerinde yapılmaktadır. Pamuk (14 kantar) üretimi ise Pile, Çiyati, Kilya, Pristiyo Çalaçoti ve Kirsikanu köylerinde sınırlı olarak yapılmaktadır. Tablo III'te verilen ve vergiye esas olan ürünlerin beş katı alınarak toplam üretimi tespit mümkündür. Tuzla nahiyesinde yetiştirilen ürünlerin kilogram olarak üretim miktarları aşağıdaki Tablo IV'te verilmiştir.

Tablo IV: Yetiştirilen Ürünlerin Kilogram Olarak Miktarları

Karye	Öşür Yekûnu	Birimi	İstihsal Yekûnu	Kg. Olarak Karşılığı
Buğday	2.659	Kile ¹⁹	13.295	341.096,52
Arpa	4.564	Kile	22.820	585.469,92
Burçak	84,5	Kile	422,5	10.839,66
Bakla	38	Kile	190	25.656
Pamuk	14	Kantar ²⁰	70	3.955
Zeytin	289	Kile	1.445	37.072,92
Keten	389	Demet	1.945	

Tablo IV'teki verilerden hareketle Tuzla nahiyesinde yetiştirilen ürünlerin istihsal yekûnlarını aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

a- Hububat ve Bakliyat Üretimi

Tuzla Nahiyesinde hububat ve bakliyat üretiminde arpa ve buğdayın ön plana çıktığı görülmektedir. En çok üretimi yapılan arpa toplam 585.469,92 kilogram olup hane başına düşen miktar yaklaşık olarak 1486 kilogramdır. Toplam nüfus dikkate alındığında kişi başına düşen miktar 290.5 kilogram civarındadır.

Arpadan sonra en çok üretimi yapılan buğday 341.096,52 kilogram olup hane başına düşen miktar yaklaşık olarak 866 kilogramdır. Toplam nüfus dikkate alındığında kişi başına düşen miktar 169 kilogram civarındadır. Temel tüketim gıdası olan buğdayın toplumlarda kişi başına tekabül eden yıllık miktarı 190 ila 235 kilogram arasında değişmektedir.²¹ Buradan hareketle Tuzla Nahiyesinde ancak ihtiyaca yakın oranda buğday üretiminin yapıldığı dikkati çekmektedir.

¹⁹ Tahrir defterinde İstanbul kilesi esas alınmış olup, 1 İstanbul kilesi, 20 okkaya o da 25, 656 kilograma; Arpada ise 1 kile 22, 25 kilograma tekabül etmekteydi. Bkz. Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, (nşr. A. Sevim), İstanbul 1990, s. 51.

²⁰ Kantar ölçüsüyle verilen miktarlar kilograma çevrilirken umumiyetle kullanılan 1 kantar = 56,452 kilogram değeri esas alınmıştır. Bkz. H. İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", *Osmanlı İmparatorluğu-Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 29. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 372. W. Hinz, a.g.e., s. 33.

²¹ Nejdet Bilgi, "Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIII, S. 1, (Temmuz 2008), s. 46.

Arpa gibi hayvan yemi olarak kullanılan burçak üretimi 10.839,66 kilogram olup hane başına düşen miktar 27,5 kilogramdır. Beş köyde yapılan bakla üretimi ise 25.656 kilogramdır.

b- Sınaî Bitkiler

Kıbrıs Eyaleti'nde ilk tahrire göre sınaî bitki olarak pamuk, zeytin, keten ve az miktarda da olsa kendir, susam ve zaferan (safran) görülmektedir. Tuzla nahiyesinde ise keten başta olmak üzere zeytin ve pamuk sınırlı da olsa üretilmektedir.

1. Pamuk Üretimi

İlkçağlardan beri önemli bir sanayi bitkisi olan pamuk, Kıbrıs'ın nemli ve sulak topraklarında yetiştirilmeye çalışılmıştır.²² Adanın belli başlı ürününün pamuk olduğunu ve bunun, gerek beyazlığı, gerekse kalitesi ve liflerinin uzunluğu bakımından Avrupa pazarlarında aranan bir tür olduğu yabancılar tarafından belirtilmektedir. Özellikle Mariti'nin Kıbrıs pamuğu hakkındaki görüşlerini serdederken söylediği; "Pamuk ticareti yapan tüccarlar, bu maksatla Avrupa'dan aldıkları komisyonluğun bir kısmını kredi olarak pamuk yetiştiricilerine vermektedirler. Ada'da üretilen pamuğun büyük bir kısmı Venedik'e ihraç edilmektedir. Kıbrıs pamuğu, Venedik'e öyle yüksek fiyatlarda satılmaktadır ki, İstanbul ve Şam'daki birçok tüccar, Kıbrıs'tan pamuğu alıp doğrudan Venedik'e göndermekte ve satışlarını yüksek fiyatlardan orada gerçekleştirmektedir" sözleri Kıbrıs'ta yetiştirilen pamuğun önemini ortaya koymaktadır.²³ Jennings de Kıbrıs pamuğunun kalitesinden bahsederken, "Pamuk çok üretilen şekerin yerini aldı ve eğer Kıbrıs halkı sulamaya önem verseydi daha çok ve daha kaliteli pamuk yetiştirirdi. Kıbrıs'ın ihraç malları arasında pamuğun özel bir yeri vardı." demektedir.²⁴ F. Braudel ise, Osmanlıların adayı fethetmeleriyle pamuk üretiminin düştüğünden bahsetmektedir.²⁵

²² Pamuk üretimi için bkz. Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Pamuk Tarımı (1572-1640), *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 286-309. H. İncelik, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *Osmanlı İmparatorluğu - Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993.

²³ Bkz. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'da Türkler (1570-1878)*, 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış, Lefkoşa 1994, s. 201-202.

²⁴ Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640*, New York University Press 1993, s. 298-302.

²⁵ F. Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, (nşr. M. A. Kılıçbay), İstanbul 1989, s. 92. Kıbrıs pamuğunun ihracı için bkz. BOA. MD. 21, s. 123, hüküm 300.

Tuzla nahiyesinde Pile (5 kantar), Çiyati (3 kantar), Kilya (2 kantar), Pristiyo Çalaçoti (1 kantar) ve Kirsikanu (3 kantar) köylerinde pamuk üretimi yapılmaktadır. Bu köylerdeki pamuk üretiminden alınan vergi miktarı 14 kantardır. Tahrir kıymeti 300 akçe olan pamuğun nahiyedeki istihsal yekûnu 70 kantar yani 3955 kilogramdır.

2. Zeytin Üretimi

Kıbrıs'ın coğrafi özellikleri ve ikliminin uygun olması zeytinciliğin yapılmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Akdeniz'e bakan alçak yamaçlarda zeytinliklerin bulunduğu bilinmektedir.²⁶ TD. 64 nolu Mufassal Tahrir Defterine göre Magosa haricinde, Kıbrıs'ın bütün nahiyelerinde zeytin üretilmektedir.

Tuzla nahiyesinde, Saidiz (35 kile), Ayayanni Saidiz (6 kile), Pirya (68 kile), Aya Anna (175 kile) ve Koşal (5 kile) köylerinde toplam 289 kile zeytin vergilendirilmiştir. İncelenen deftere göre Kıbrıs Kanunnamesinde zeytinin tahrir kıymeti 11 akçe olarak verilmiştir. İstihsal yekûnu 1445 kile yani 37.072,92 kilogramdır.

3. Keten Üretimi

Tuzla nahiyesinde Pirya ve Aya Anna hariç bütün köylerde keten üretimi yapılmaktadır. Kanunnamede tahrir kıymeti belirtilmemesine rağmen demet başına iki akçe alındığı tespit edilmiştir. Nahiyede genelinde 389 demet vergilendirilmiş olup, istihsal yekûnu 1945 demettir.

c- Sebze, Meyve ve Bostan Ziraatı

TD. 64 nolu defterde “resm-i meyve” ve “resm-i besatin” kayıtlardan Tuzla nahiyesinde sınırlı da olsa sebze, meyve ve bostan üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle üretimi yapılan sebze, meyve ve bostan çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak pek mümkün değildir. Çünkü bunların üretimi, tahrir kıymetleri ve vergiye esas olan ölçü yekûnları verilmemiştir. Bundan dolayı adı geçen meyve ve bostanın türlerine göre istihsal yekûnlarını bulmak mümkün değildir. Defterde, Pristiyo Çalaçoti (15 akçe) ve Menevo (175 akçe) köylerinde “resm-i meyve” olarak toplam 190 akçe gelir kaydedilmiştir. Romolakşa (135 akçe), Pano Kalaviz (13 akçe), Saidiz (5 akçe), Arpero (10 akçe) ve Koşal (10 akçe) olmak üzere beş köyde “resm-i besatin” olarak 173 akçe vergi alınmıştır.

²⁶ B. Darkot, “Kıbrıs,” *İslam Ansiklopedisi VI*, İstanbul 1993, s. 672.

Recep Dündar

Tablo III'e göre Tuzla nahiyesi köylerinde yetiştirilen ürünler, incelenen defterin vergi kalemlerini teşkil eden “el-mahsul” kısmında gerek çeşit ve gerekse alınan vergi miktarı bakımından kaydedildiği görülmektedir. Tuzla nahiyesinde yetiştirilen ürünlerden alınacak öşrün ağırlık olarak miktarı ve bu miktara isabet eden bedel akçe olarak kaydedilmiş ve beşte bir oranında vergilendirilmiştir. Tuzla nahiyesi köylerinde buğday, arpa, bakla ve burçak gibi hububat ve bakliyat, keten, zeytin ve pamuk gibi sınaî ürünler üzerine tarh edilmiş vergilerin akçe olarak değerleri Tablo V'te verilmiştir.

Tablo V: Yetiştirilen Ürünlere Tarh Edilmiş Vergilerin Akçe Olarak Değerleri

Sıra No	Karye	Buğday	Arpa	Keten	Burçak	Zeytin	Pamuk	Bakla	Meyve ve Bostan
1	Larnaka	924	2070	300	-	-	-	-	-
2	Pile	600	870	12	36	-	1500	20	-
3	Çiyati	5700	3000	40	240	-	900	180	-
4	Kilya	2340	1410	80	90	-	600	150	-
5	Aredipo	1260	1050	20	-	-	-	-	-
6	Niyadi	780	186	22	-	-	-	-	-
7	Terdiyato	1500	690	30	-	-	-	-	-
8	Pristiyo	2580	1620	30	-	-	300	-	15
9	Vuda	4800	2550	40	-	-	-	-	-
10	Romolakşa	2360	1470	30	-	-	-	-	135
11	Menevo	1200	5700	40	90	-	-	-	175
12	Kirsikanu	1380	1470	30	33	-	900	20	-
13	Ayayorgi	480	300	6	18	-	-	-	-
14	Pano Kalaviz	2100	1500	36	-	-	-	-	13
15	Saidiz	1164	600	20	-	385	-	13	5
16	Ayayanni	120	48	6	-	66	-	-	-
17	Arpero	1140	1200	16	-	-	-	-	10
18	Pirya	600	570	-	-	748	-	-	-
19	Aya anna	240	18	-	-	1925	-	-	-
20	Koşal	636	312	20	-	55	-	-	10
	Toplam	31.904	26.63	778	507	3.17	4.200	383	363

Tuzla nahiyesi ekonomisinde tarım ürünleri, tuzlalar ve liman hizmetleri önemli bir yer tutmaktaydı. Nahiyedeki vergi gelirleri toplamı 91584 akçedir. Yetiştirilen ürünler üzerine tarh edilen verginin değeri 67948 akçe olup toplam vergi gelirlerinin % 74'ünü oluşturmaktadır. Diğer ürünler keten, burçak, zeytin, pamuk ve bakla ise % 26'sı civarındadır. Yetiştirilen ürünlerden alınan verginin % 35'ini buğday, % 29'unu arpa karşılamaktadır. Buğday ve arpadan alınan vergiler Tuzla nahiyesi vergi gelirlerinin yaklaşık olarak % 32'sine denk gelmektedir.

C. HAYVANCILIK VE ALINAN VERGİLER

Kıbrıs'ta ticari faaliyet olarak değil, daha çok güç ve kuvvetinden istifadeyle çift ve yük taşımacılığında ve günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak öküz, at, eşek, inek, katır gibi hayvanların yetiştirildiği bilinmektedir.²⁷ İncelenen deftere göre Kıbrıs'ta koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların yanı sıra domuz yetiştiriciliği; arıcılık, ipek böcekçiliği ve balıkçılık yapıldığı görülmektedir. Tuzla Nahiyesi köylerinde yetiştirilen hayvanlar ve alınan vergilerin köylere dağılımı Tablo VI'da verilmiştir.

Tablo VI: Tuzla Nahiyesinde Yetiştirilen Hayvanların Köylere Göre Dağılımı

	Karye	Adet-i ağnam	Resm-i hınzır	Resm-i Kevvâre (Kovan Vergisi)
1	Larnaka	50	100	-
2	Pile	200	85	45
3	Çiyati	30	60	-
4	Kilya	100	67	-
5	Aredipo	100	35	-
6	Niyadi	100	15	-
7	Terdiyato	50	25	-
8	Pristiyo Çalaçoti	50	30	-

²⁷ Jennings, a.g.e., s. 318-319. F. Braudel, Kıbrıs'da Katır yetiştiriciliğinin arttığını ve buna nazaran atın ikinci plana düştüğünden bahsetmektedir. Bkz. F. Braudel, a.g.e., s. 187.

Recep Dündar

9	Vuda	150	35	20
10	Romolakşa	15	55	-
11	Menevo	40	35	-
12	Kirsikanu	-	25	-
13	Ayayorgi Arperu	-	10	-
14	Pano Kalaviz	50	25	-
15	Saidiz	10	8	-
16	Ayayanni Saidiz	-	6	-
17	Arpero	10	14	-
18	Pırya	60	30	-
19	Aya anna	-	10	-
20	Koşal	10	10	-
	Toplam	1025	680	65

TD. 64 nolu mufassal deftere göre hazırlanan Tablo VI'ya göre, Tuzla nahiyesi köylerinde arıcılık, keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvan ile domuz yetiştiriciliğinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Nahiyede yetiştirilen hayvanları ve alınan vergileri aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür:

a. Küçükbaş Hayvancılık ve Adet-i Ağnam

Osmanlı Devletinde reayanın elindeki koyun ve keçiden alınan vergiye “adet-i ağnam” denilirdi. Bazı farklılıklar haricinde Müslim veya gayrimüslim bütün reyadan 3 koyuna 1 veya 2 koyuna 1 akçe alındığı görülmektedir.²⁸ Kanunname, Venedikliler zamanında kesilen koyun ve keçilerden muhtesiplerce alınan akçe'nin ref olduğu belirtildikten sonra “... ve adet-i ağnam her koyundan bir akçe ve her kuzudan bir akçe alınmış” denilmekte ve

²⁸ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reyadan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCFD*. V, s. 485. Orhan Kılıç, *Van Sancağı (1548-1648)*, (Basılmamış Doktora tezi), Elazığ 1994, s. 387.

bundan böyle “ve adet-i ağnam dahi iki koyuna bir akçe alınmak emrim olmuşdur” hükmü verilmiştir.²⁹

Tablo VI'da görüldüğü üzere Tuzla nahiyesinde küçükbaş hayvancılık Kirsikanu, Ayayorgi Arperu, Ayayanni Saidiz ve Aya Anna hariç bütün köylerinde yapılmaktadır. Deftere göre Tuzla nahiyesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden 1025 akçe gelir kaydedilmiştir.

b. Arıcılık ve Resm-i Kevvâre

Tahrir defterinde, “resm-i kevvâre” adıyla kaydedilen “kovan resmi”nin miktarı Kıbrıs Kanunnamesinde belirtilmemiştir. Ancak 1637 tarihli bir hükümden³⁰ kovan başına beşer akçe vergi alındığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs, ikliminin uygun olması nedeniyle arıcılık için zengin bitki örtüsüne sahiptir. Arı kovanları açısından en önemli yerler adanın güneybatı bölgesindedir. Bunlar Baf, Hırsofu, Baf ve Evdim'e bitişik yerlerdedir.³¹ İncelenen deftere göre Kıbrıs'ın diğer nahiyelerinde arıcılığın yoğun şekilde yapılmasına rağmen Tuzla'da iki köyde arıcılık yapıldığı tespit edilmiştir. Tablo VI'da görüldüğü üzere Pile (45 akçe) ve Vuda (20 akçe) köylerinde yapılan arıcılıktan toplam 65 akçe gelir kaydedilmiştir.

c. Domuz ve Bidât-ı Hınâzir

Fatih Kanunnamesine göre sürü halinde beslenen domuzlardan her iki domuz için bir akçe, evde beslenenlerden her birinden bir akçe olarak alınan vergiye “bidât-ı hınâzir” veya “resm-i hınâzir” adı verilmiştir.³² Tahrir defterinde ve diğer belgelerde verginin nasıl tarh edildiği hakkında bilgi mevcut olmayıp domuz yetiştiriciliğinden alınan verginin nahiyelere dağılımı verilmiştir. 1572 yılı itibarıyla Tuzla nahiyesinde en fazla Larnaka'da olmak üzere bütün köylerinde domuz yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmekte olup toplam 680 akçe gelir kaydedilmiştir.

²⁹ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 5. A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri VII*, İstanbul 1994, s. 638-639.

³⁰ BOA. MD. 88, s. 105, Hüküm 276.

³¹ M. Akif Erdoğan, "1572 Yılında Karpaz Köyleri Üzerine", *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*, Lefkoşa 2009, s. 37-38.

³² Halil İnalcık, *Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1987, s. XXXIV. Ö. L. Barkan, *XV ve XVI Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943, s. 238.

D. VERGİLER

a. İспенç Resmi

İспенç resmi, kısaca Hıristiyan erkeklerden alınan bir vergi olarak tanımlanabilir. Ancak, bu vergiye tâbi olan mükelleflerin diğer vasıfları hakkında kaynaklarda tam bir tarif birliği yoktur. Meselâ miktar ve mahiyet itibariyle çift resmine muadil bir vergi sayıldığı gibi,³³ bennâk resmine karşılık geldiği de ifade edilmiştir.³⁴ Birçok yerde evli olup olmadığına bakılmaksızın her gayrimüslim erkekten alındığı kaydedildiği halde, bazı yerlerde sadece evli olan gayrimüslimlerden alındığı görülmektedir.³⁵ Yine bazı kanunnamelerde ispenç resminin alınması için reyanın cizye verebilme kabiliyetine sahip olması, yani en az 300 akçalık malı olması gerektiği belirtilmiştir.³⁶ Hatta ispenç resmi ile cizye'nin bazı bölgelerde tek bir vergiyi ifade ettiği de belirtilmektedir. Bu karışıklığın sebebi, ispenç resminin her bölgede farklı şekil ve mahiyetlerde tatbik edilmiş olmasıdır. Bu bilgilerden sonra ispenç resmini genel olarak, buluş çağına ermiş, köylü, göçebe, şehir ve kasabada oturan evli veya bekâr, topraklı veya topraksız her gayrimüslim erkekten alınan örfi bir baş vergisidir, şeklinde tanımlayabiliriz.³⁷ Nitekim Kıbrıs Eyaletinde 1572 tarihli deftere göre kanunnameye³⁸ "... ve ispençleri otuzar akçe..." denilerek miktarı belirtilmesine rağmen, bu vergiye tabi olan mükelleflerin özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Yalnız aynı defterden hane reislerinin ve mücerredlerin bu vergiyi ödedikleri anlaşılmaktadır. 1572 yılında otuz akçe olan bu vergi miktarının 1637 yılına kadar aynı miktarda devam ettiği görülmektedir.³⁹

³³ M. Z. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1983, s. 88: Çift resmi, Osmanlı Devletinde İslâm reyanın ziraat ettiği araziden alınan resimdir. Şer'î vergilerden olup, harac-ı muvazzafadan addedilen bu vergi Osmanlı Devleti sınırları dahilinde bir çiftlik veya bunun yarısı kadar arazi tasarruf eden, tahrir defterlerinde raiyyet kaydedilmiş bulunan köyde ve şehirde oturan Müslüman reyadan senede bir defa ve muhtelif coğrafi bölgelerde az çok birbirinden farklı miktarlarda olmak üzere alınır. Daha geniş bilgi için bkz. N. Çağatay, a.g.m., s. 495, vd.

³⁴ H. İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu-Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 604: Bennak resmi kazanç vergisi kabilinden bir vergidir. İki kısma ayrılan bu vergiden "ekinli bennak" elinde olan yeri nim çiftlikten az olan kimsenin verdiği resimdi ve miktarı da on sekiz akçedir. Diğeri "Caba bannak" olup arazisi olmamakla beraber evli bulunan ve çalışıp kazananların resimdi ve miktarı on iki akçe idi. Bkz. M. Z. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1983, s. 204.

³⁵ H. İnalçık, *Sûret-i Defter-i sancak-i Arvanid*, s. XXXII.

³⁶ N. Çağatay, a.g.m., s. 507.

³⁷ M. A. Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 132.

³⁸ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 5.

³⁹ BOA. MD. 88, s. 105, Hüküm 276.

Tablo I'de görüldüğü üzere Tuzla Nahiyesinde 394 hane reisi ve 45 mücerred olmak üzere 439 kişiden toplam 13170 akçe gelir kaydedilmiştir.

b. Bive Resmi

Hıristiyan reayanın dul kadınlarının sahip oldukları gelir üzerine konulan bir vergidir.⁴⁰ Duldan, müstakil evi olan dul kadın kastedilmektedir.⁴¹ Osmanlı Devleti, kocası ölen kadının erkek evladı yoksa elinden arazisini alır ve başka bir köylüye verir. Eğer dul kadın, oğulları çalışma çağına gelinceye kadar, ırgatla idare edebilirse onu “bive” adıyla işletmenin sahibi tanıyabilirdi.

Kıbrıs Eyaleti’nde, 1572 tarihli ilk tahrir kayıtlarına göre bive resmi⁴² altı akçe olarak alınmaktadır. Tuzla nahiyesinde, Pile (2), Aredipo (2), Ayayorgi Arperu (1) ve Pırya (3) köylerinde 8 dul kadın tespit edilmiş olup bunlardan toplam 48 akçe bive resmi alınmıştır.

c. Bâd-ı Hevâ Resimleri

Selçuklular zamanından beri kullanılan rüsûm-ı niyâbet⁴³, zaman içerisinde bâd-ı hevâ terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁴ Tahrir defterlerinde umumiyetle “mahsûlât”tan sonra kaydedilen ve diğer resimlere nazaran mahiyet itibariyle farklılık gösteren, resm-i arûs, cürm-i cinayet, resm-i tapu, resm-i zemin, resm-i yave, niyâbet, abd-ı abık, kenizek, tütün resmi, âdet-i deştâni vs. gibi adlar altında zikredilmektedir.⁴⁵ Bu vergiler için genel bir ad olarak bâd-ı hevâ resmi kullanılmaktadır.⁴⁶ Bu gruba giren vergi ve resimler, zuhurata bağlı olduklarından miktarı önceden bilinmemekte,

⁴⁰ H. İnalçık, “Ottoman Policy And Administration In Cyprus After The Conquest”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 68

⁴¹ Ö. L. Barkan, *Kanunlar*, s. 281; H. İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, s. XXXIII

⁴² Bive resmi, hıristiyan reayadan alınan ispence ile birlikte 1431 tarihinden itibaren Arvanid İlinde, daha sonraları Fatih Kanunnamesinde ve 1540-1541 yıllarında Doğu Anadolu’da Uzun Hasan Kanunları yerine Osmanlı Kanunu getirildiği zaman raiyyet rüsümü olarak Hıristiyan tebaanın dul kadınlarından altı akçe üzerinden alınmakta idi. Bkz. H. İnalçık, “Osmanlılar’da Raiyyet Rüsümü”, s. 56 vd.

⁴³ M. Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*, İstanbul 1977, s. 91.

⁴⁴ H. İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, s. XXVIII.

⁴⁵ Hüseyin Özdeğer, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul 1982, s. 88.

⁴⁶ H. Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IV*, İstanbul 1991, s. 417.

defterlere tahminî bir rakam yazılmaktadır. Tahminde rol oynayan kriterler ise, şüphesiz arazinin genişliği ve reyanın nüfusu gibi hususlardır.⁴⁷

1572 tarihli Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterine göre Tuzla nahiyesinde bâd-ı hevâ resimleri üç başlık altında verilmiştir. Bunlardan birincisi “adet-i deştbâni”, ikincisi “mahsul-ü beytûlmâl ve mâl-ı gayip ve mâl-ı mefkud ve yave ve kaçgun ve mürdegane”, üçüncüsü de “bad-ı hevâ ve cürm-ü cinâyet ve resm-i arûsâne ve tapu-yu zemin” şeklindedir. 1572 tarihli Kanunname'de bâd-ı hevâ resimlerinin miktarları hakkında herhangi bir açıklama mevcut olmamakla birlikte, yukarıda verilen başlıklar altında 1572 tarihli Mufassal Tahrir Defterindeki sınıflandırma esas alınarak incelemek mümkündür.

1. Adet-i Deştbâni

Deşt-bân, kelime manası itibariyle Farsça'da kır bekçisi demek olup, deşt-banlar, ekili yerleri hayvanların ziyanından ve hırsızlardan korumakla mükellef idiler. Bir sipahinin ekinine hayvan salarak zarar verenlerden zararı tazmin maksadıyla alınan bu resmin bir kısmı ekili araziye koruması gayesiyle tutulan kır bekçilerine verildi.⁴⁸

1572 tarihli deftere göre Tuzla nahiyesinde sekiz köy hariç geri kalan oniki köyde toplam 315 akçe adet-i deştbâni resmi gelir olarak kaydedilmiştir.

2. Mahsul-u beytûlmâl ve mâl-ı gayip ve mâl-ı mefkûd ve yave ve kaçgûn ve mürdegâne

Mahsul-u beytûlmâl ve mâl-ı gayip ve mâl-ı mefkud miras hukuku ile ilgilidir. Mirasçısı bilinmeyen tereke beytûlmâldan sayılır; beytûlmâl mukataası mültezimleri, vâris üç aya kadar ortaya çıkmazsa vaside tutulan mirasa hazine adına el koyar ve bunu hazineye devrederdi. Ancak mirasçı, tereke beytûlmâlci veya hazinede de olsa mirasçılığını ispatladığı takdirde bunu almaya hak kazanırdı. Mirasçı ülke içinde ise tereke mâl-ı gaib, mirasçı başka ülkede olup yeri bilinmezse mâl-ı mefkud hükmüne girerdi. Tereke beytûlmâlciye bir sene bekletildikten sonra verildi.⁴⁹

Yâve ve kaçgun resmi, sahipsiz olarak bulunan hayvanlardan alınan vergi hakkında kullanılır bir tabirdir. Başboş olarak kırlarda, tarlalarda bulunan

⁴⁷ M. A. Ünal, Harput Sancağı, s. 148.

⁴⁸ H. Sahillioğlu, “Bad-ı Hevâ”, s. 417. Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985, s. 122. A. Sinan Bilgili, a.g.t., s. 351.

⁴⁹ H. Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, s. 417.

hayvanlar hükümete teslim edilir, ziyan yapmış ise kaydettirilirdi. Kadı; ilân ettirir; sahibi çıkmazsa sattırarak ziyayı, masrafı, dellâliye ücreti çıkarıldıktan sonra kalanını hazineye teslim ettirirdi. Sonradan sahibi çıkıp ispat ederse irad yazılmış olan para kendisine geri verilir.⁵⁰

Mürdegane resmi ise; kaçan erkek ve kadın kölenin yakalandığı sipahi toprağında sahibi gelinceye kadar takdir edilen günlük nafakası ve bunların yakalandığı toprak statüsüne göre iade edilmesi durumunda alınmakta idi. Kaçan köleyi yakalayan kimse onu sipahisine teslim ettiğinde 20 akçe muştuluk alırdı. Toprağında köle yakalanan sipahiye köle sahibi, bunun bulunduğu yerden gün olarak ifade edilen uzaklığa göre 60 ila 100 akçe olarak takdir edilen muştuluk öderdi.⁵¹

Yukarıda açıklanan bu vergi kalemlerinden, Tuzla nahiyesinde 1572 tarihli Mufassal Tahrir Defterine göre; yedi köy hariç geri kalan onüç köyde toplam 592 akçe gelir kaydedilmiştir.

3. Bâd-ı hevâ ve cürm-ü cinayet ve resm-i arûsane ve tapu-yu zemin

Kısaca cerime de denilen cürm-ü cinayet, sövme ile adam öldürme arasında, ceza kanunnamelerinde belirtilen çeşitleri için, bir af durumunda gösterilen miktarda paraya çevrilebilen suçlardır. Aidiyetlerini suçluyu yakalayan kimse ve suçlunun yakalandığı toprağın hukukî statüsü belirler.⁵²

Resm-i arûsâne, raiyyet veya sipahi kızlarının evliliklerinde bakire kızıdan 60, dul kadından 30 akçe olarak tahsil edilen, duruma göre sipahi ve sancak beyine tamamı veya yarı yarıya paylaşmak üzere tahsis olunan resimdir.⁵³

Tapu-yı Zemin, sipahinin raiyyetin üç yıl üst üste işlemediği veya oğul bırakmadan ölen reayanın toprağının tasarruf hakkını sahib-i arz sıfatıyla belirli bir ücret karşılığında başka birisine tapu ile verilmesinden dolayı tahsil ettiği vergiye denilmektedir.⁵⁴

1572 tarihli Kıbrıs Eyaleti Mufassal Tahrir Defterine göre Tuzla nahiyesinde “Bâd-ı hevâ ve cürm-ü cinayet ve resm-i arûsane ve tapu-yu

⁵⁰ M. Z. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul 1983, s. 607.

⁵¹ H. Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, s. 417.

⁵² M. Z. Pakalın, a.g.e. I, s. 318. Ö. L. Barkan, “Tımar”, *İslam Ansiklopedisi, C. XIII/I*, İstanbul 1993, s. 310 vd. H. Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, s. 417.

⁵³ N. Çağatay, a.g.m., s. 506; A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunâmeleri I*, İstanbul 1990, s. 185.

⁵⁴ N. Çağatay, a.g.m., s. 504; N. Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reaya’nın Mirî Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikâl Tarzları”, *IV. Türk Tarih Kongresi 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1952, s. 43.

zemin” başlığı ile kayıtlı olan ve bâd-ı hevâ resimlerinde üçüncü grup olarak değerlendirilen bu vergilerin bütün köylerde olmak üzere toplam 971 akçedir.

Tuzla nahiyesinde bâd-ı hevâ gelirlerinin 1572 tarihi itibarıyla genel toplamı 1878 akçedir. Bu toplamın % 16.78’i adet-i deştbanı, % 31.52’si mahsul-ü beyt’ülmâl ve mâl-ı gayib ve mâl-ı mefkud ve yave ve kaçgun ve mürdegâne, % 51.70’i ise cürm-ü cinayet ve resm-i arûsane ve tapu-yu zemin resimleridir.

d. Resm-i Meyhâne

Gayrîmüslimlerin yaşadığı Osmanlı şehirlerinde şarap satışından muayyen bir vergi alınır. Hıristiyan ve Yahudilerin şarap alabileceği yerlere meyhane, alınan vergiye de resm-i meyhane denirdi.⁵⁵ 1572 tarihli Mufassal Tahrir Defterine göre Kıbrıs Eyaletinin bütün nahiyelerinde toplam 278 karyede meyhane olduğu tespit edilmiştir. Adı geçen defterde "mahsul-u meyhâne fi sene" başlığı altında yıllık vergileri kaydedilmiştir. Tuzla nahiyesinde Larnaka, Pile, Çiyati, Kilya, Aredipo, Vuda, Romolakşa, Menevo ve Kirsikanu köylerinde meyhane olup yıllık vergileri toplam 640 akçedir.

e. Mahsul-u mukataa-i bahçe

Mukâtaa kelimesi başlangıçtan beri, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesini ve ödenen kirayı ifade etmek üzere “mukâtaa-i zemîn” veya “mukâtaalı” gibi tabirlerde de kullanılmıştır.⁵⁶ Fetihden sonra yapılan tahrir neticesinde havâss-ı hümâyûna kaydedilen ada topraklarının mukataa yolu ile işletildiği görülmektedir. Bu tür topraklar eski sahipleri üzerinde bırakılarak onlar tarafından ekilip biçilir, yalnız öşür ve sair vergileri devlet adına alınır. Sonraları mali müzayaka baş gösterip paraya ihtiyaç hasıl olunca havass-ı hümâyûnlar iltizama verilmiştir.⁵⁷ Kıbrıs’ın ilk yıllarındaki bu sistemle ilgili H. Sahillioğlu “Fethedilen topraklar tamamıyla padişah hası sayıldığından, sahibi ölmüş, esir olmuş veya göçmüş bulunan gayrimenkuller,

⁵⁵ S. Faroghî, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler, Kent Mekânında Ticaret ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (nşr. N. Kalaycıoğlu), İstanbul 1994, s. 86.

⁵⁶ Mehmet Genç, "Mukataa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara 2006, s. 129-132.

⁵⁷ M. Z. Pakalın, *a.g.e. II*, İstanbul 1983, s. 771. Ö. L. Barkan, “Tımar”, s. 288.

sayım memuru tarafından satılmıştır”⁵⁸ demektedir. Bu şekilde bunların mülkiyeti mirinin kalacak, reâya bunların intifa hakkına sahip olabilecektir.

TD. 64 nolu Mufassal Tahrir Defterinde “mukataa-i bağ-bağçe” ibareleri konularak kıt’a, dönüm ve dönüm başına düşen değer ile yıllık hâsılları verilen havâss-ı hümayûn toprakları mukataaya verilmiştir.⁵⁹ Magosa, Pendaye, Evdim ve Mazuto haricinde geri kalan sekiz nahiyedeki 99 karyede dönüm başına düşen 20-60 akçe arasındaki yıllık değer ile 3704 dönüm arazi 136.760 akçe karşılığında mukataaya verilmiştir.⁶⁰

Tablo VII: Mukataaya Verilen Arazinin Köylere Dağılımı

Karye	Mahsul-u mukataa-i bahçe		
	Beher Dönüm	Dönüm	Hâsıl
Pile	30	20	600
Çiyati	30	60	1800
Kilya	40	12	480
Vuda	30	25	750
Pirya	30	52	1560
		169	5190

Tablo VII’de görüldüğü üzere Tuzla nahiyesinde " Mahsul-u mukataa-i bahçe" başlığı altında Pile (20 dönüm),Çiyati (60 dönüm), Kilya (12 dönüm),Vuda (25 dönüm) ve Pirya (52 dönüm) köylerinde 169 dönüm arazi, dönüm başına yıllık 30-40 akçe karşılığında toplam 5190 akçeye kiraya verilmiştir.

E. KÜÇÜK İŞLETMELER VE ALINAN VERGİLER

TD. 64 nolu Mufassal Deftere göre yapılan ilk tahrir neticesinde Kıbrıs’ta küçük işletme olarak faaliyet gösteren 206 değirmen, 26 debbağhâne, iki sabunhane, üç boyahane, üç tuzla ve üç şekerhâne tespit edilmiştir.⁶¹ Bu işletmelerden sadece bir değirmen ve bir tuzla Tuzla nahiyesine aittir. Tuzla’da

⁵⁸ H. Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”, s. 13.

⁵⁹ Bkz. KŞS. Defter I, s. 148.

⁶⁰ Recep Dündar, Mesut Aydın, *958 Numaralı Kıbrıs Tımar Yoklama Defteri (9 Cemâzi-yel-evvel 1241/20 Aralık 1825)*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ 2014, s. 6 vd.

⁶¹ Recep Dündar, "64 Nolu Mufassal Tahrir Defterine Göre Kıbrıs Eyaletinde Küçük İşletmeler", *International Conference on Research in Education and Science (ICRES)*, May 18 - 21, 2017 Ephesus-Kusadasi/Turkey, s. 705-718.

Çiyati köyünde tek taşla dönen bir şahıs değirmeninden 30 akçe gelir kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde madenler, taş ocakları, bir kısım ormanlar, iskeleler, dalyanlar, çeltik sahaları ve boyahaneler, mumhaneler gibi bir kısım endüstriyel faaliyetler ve darphanelerde olduğu gibi en verimli tuzlaların mülkiyeti devlete ait idi. Devlet, tuz istihsaline müsait sahiller, göller ve yer altı tuz yataklarına el koymak suretiyle, kaynağından itibaren tuzu bir devlet malı haline getirmiş ve tuzlaların mülkiyetini üzerine geçirmiştir.⁶²

1572 tarihli Mufassal Tahrir Defterine göre, Baf merkez⁶³ (1950 akçe), Lenbe köyü⁶⁴ (500 akçe) ve Ayayorgi İsterpoti⁶⁵ (40 akçe) mezrasındaki tuzlalardan toplam 2490 akçe gelir kaydedilmiştir. Larnaka'daki tuzla ise; incelenen defterin başında "hasha-i pâdişâh-ı âlempenâh der cezire-i Kıbrıs" başlığı altında "mahsûl-u mukâtaa-i memleha fi sene 100.000" şeklinde verilmiştir. Görüldüğü üzere Kıbrıs eyaletinde üretimi yapılan tuzun, senelik gelir itibariyle çoğunluğunu Tuzla memlehanesi karşılamaktadır. 1571-1572 yılı eyalet bütçesine göre ise Tuzla memlehasından elde edilen mukataa geliri 72.553 akçedir.⁶⁶

Venedikliler zamanında ise Tuzla gelirleri ve "mete du sel" denilen tuz vergisinden⁶⁷ 300000 duka, yani 18300000 akçelik gelir sağlanmakta idi. Venedik dönemindeki tuz gelirinin bu kadar fazla olmasının sebebi, tuzla gelirlerinin yanında, Parikoz denilen köle sınıfındaki işçilerin angarya olarak, yani ücretsiz ve zorla tuz çıkarma ve depolarına taşıma işlerinde çalıştırılmaları

⁶² Lütfi Güçer, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuz İhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizami", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2, (İstanbul 1963), s. 98.

⁶³ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 271b.

⁶⁴ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 301b.

⁶⁵ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 323a.

⁶⁶ H. Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", s. 21. Tuzla memlehasından elde edilen gelir, Osmanlı Devleti'nde faaliyette bulunan bir kısım tuzlaların senelik geliri ile mukayese edildiğinde, Midilli (32.000), Teke (40.000), İnebahtı (3.200), Delvine (40.000) ve Divriği (45.000) tuzlalarından ileride, Adana (400000), Menemen (540000), Aydın (844.000) ve Menteşe (513.000) gibi yerlere nazaran düşük olduğu görülür. Bkz. L. Güçer, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuz İhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", s. 130-131. A. Sinan Bilgili, a.g.t., s. 365.

⁶⁷ Kıbrıs'ta ilk tuz vergisinin Kral James I (1382-98) tarafından uygulandığı bilinmektedir. James, Cenevizlilerin eline düşen oğlunu kurtarmak için istenilen fidyeyi ödeyebilmek için tuz vergisini ihdas etmişti. Bu vergi, birçok suistimale neden olmuş ve sıklıkta kalan köylüler adadan kaçmaya çalışmışlardır. Venedikliler döneminde de devam eden bu vergi on beş yaşın altındaki kız ve erkek çocuklardan da alınarak devam ettirilmiştir. Bkz. H. İnalçık, "Ottoman Policy And Administration In Cyprus After The Conquest", s. 70.

ve kendileri ile çocukları için tuz hakkı diye beşer akçe vermelerinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti Kıbrıs'ta Türk yönetimini tesis ettikten sonra Venedikliler zamanında haftada iki gün beylerine hizmet etmekle yükümlü olan Parikoz taifesi, haftada bir gün mîri şekerhanelerde çalıştırıldıkları gibi tuz vergisini de kaldırmıştır.⁶⁸

SONUÇ

Tuzla Bölgesi, Kıbrıs'ın coğrafi konumu ve stratejik önemi dolayısıyla tarihi süreç içerisinde değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bundan dolayı Doğu Akdeniz'e hâkim devletlerinin ilgisini çekmiştir. Nitekim Fenikeliler, Asurlular, Mısırlılar, Persler, Büyük İskender, Romalılar ve Bizanslılar, Lusignan Hânedanı ve Venedikliler bölgeye hâkim olmuşlardır. Osmanlı Devleti 2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol'u ve 3 Temmuz 1570 tarihinde Larnaka'yı ele geçirmiştir. Kıbrıs'ın fethi tamamlandığında bölgede Tuzla nahiyesi adıyla idari bir birim oluşturuldu.

9 Ekim 1571'de başlanan Kıbrıs eyaletinin tahriri, 18 Ekim 1572'de tamamlanmıştır. Tahrir neticesinde oluşturulan TD. 64 nolu deftere göre Tuzla nahiyesine bağlı 20 meskun, beşi boş olmak üzere toplam 25 köy ve bir manastır vardır. Bu köylerdeki toplam nüfus yaklaşık olarak 2.000 civarındadır.

Nahiyedeki vergi gelirleri toplamı 91.584 akçedir. Ayrıca Tuzla memlehası 100.000 akçe gelir getirirken gümrük, kapan, pazar bacı ve ihtisap gibi vergiler 12.500 akçeye ulaşmaktadır. Ticari ve iktisadi hayatın göstergesi olan vergi kalemlerinden Tuzla nahiyesinin bu dönemde ziraî cephesi ön plana çıkan bir ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Tuzla'da iktisadi hayatın ağırlık noktasını, Kıbrıs'ın genelinde olduğu gibi tarım ve hayvancılık teşkil etmiştir. Tarım üretimi, arpa ve buğday başta olmak üzere hububat ve bakliyat, sebze, meyve, ile sınaî ürünlerden pamuk, keten ve zeytin yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Hayvancılık ise keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvan, domuz ve arıcılıktan ibarettir. Tuzla nahiyesinde bir değirmen ve bir tuzla gibi küçük işletme bulunmaktadır.

Kıbrıs'ın fethini müteakip yapılan tahrirde ada topraklarında tımar sistemi uygulanmayarak tamamen padişah hassı olarak kaydedilmiştir. Fakat daha sonraları bu uygulamadan vazgeçilerek toprakların mukataa yolu ile işletildiği görülmektedir. Tuzla nahiyesinde, 169 dönüm bağ ve bahçelerin

⁶⁸ TK. KKA. TD. 64, Vrk. 5. Daha geniş bilgi için bkz. M. Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Tuz Üretimi ve Sorunları 1580-1640", *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 273-285.

dönüm başına yıllık 30-40 akçe karşılığında mukataaya verilerek toplam 5.190 akçelik gelir elde edilmiştir.

Osmanlı Devletinin fetihten sonra gerçekleştirdiği imar ve iskan faaliyeti neticesinde Anadolu'dan getirilen Türklerin bir kısmı ile Magosa'dan getirilen Katolikler bu bölgeye yerleştirilmiştir. Larnaka, Lefkoşa'dan sonra Hıristiyan ve Müslümanların iç içe yaşadığı ve en çok ilişkide bulunduğu yerlerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi II*, İstanbul 1977.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri I*, İstanbul 1990.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri VII*, İstanbul 1994.

Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1964.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 1-26.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII/I, İstanbul 1993, s. 286-332.

Barkan, Ömer Lütfi, *XV ve XVI Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraat Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943.

Bilgi, Nejdet, "Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIII, S. 1, (Temmuz 2008), s. 37-90.

Bilgili, A. Sinan, *XVI. Yüzyılda Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Varsaklar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

Bostan, İdris, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi* (Yayına Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu - Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 11-38.

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, (nşr. M. A. Kılıçbay), İstanbul 1989.

Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reaya'nın Mirî Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikâl Tarzları", *IV. Türk Tarih Kongresi 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1952, s. 426-432.

Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD*, V/5, (Kasım-Aralık 1947), s. 438-511.

Çelik, Şenol, *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

Çiçek, Kemal, "Larnaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s. 105-107.

Çiçek, Kemal, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 97, (Ağustos 1995), s. 93-112.

Darkot, Besim, "Kıbrıs," *İslam Ansiklopedisi VI.*, İstanbul 1993, s. 672-676.

Dündar, Recep, "64 Nolu Mufassal Tahrir Defterine Göre Kıbrıs Eyaletinde Küçük İşletmeler", *International Conference on Research in Education and Science (ICRES)*, May 18 - 21, 2017 Ephesus-Kusadasi/Turkey, s. 705-718.

Dündar, Recep, Aydın, Mesut, *958 Numaralı Kıbrıs Tımar Yoklama Defteri (9 Cemâzi-yel-evvel 1241/20 Aralık 1825)*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ 2014.

Dündar, Recep, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1998.

Emecen, Feridun M. , "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Yayına Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 47-58.

Emecen, Feridun M. , *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.

Erdoğan, M. Akif, "1572 Yılında Karpaz Köyleri Üzerine", *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*, Lefkoşa 2009, s. 13-46.

Erdoğan, M. Akif, "Lefkoşa Kalesinin Türkler Tarafından Fethine dair Tarihsiz Eski Türkçe El Yazması Bir Metin: Kıbrıs Fethi Mektûbı", *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 86-93.

Erdoğan, M. Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Pamuk Tarımı (1572-1640)", *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 286-309.

Erdoğan, M. Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Tuz Üretimi ve Sorunları 1580-1640", *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 273-285.

Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bâzı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara, 11-15 Ekim 1976), *Kongreye Sunulan Bildiriler II*, Ankara 1981, s. 1265-1274.

Ergin, Osman, *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul 1939.

Ergin, Osman, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936.

Faroqhi, Suraiya, "Tavation and Urban Activities İn Sixteenth Century Anatolia", *İnternational Journal of Turkish Studies I*, (1979-1980), s. 19-53.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Kent Mekânında Ticaret ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (nşr. N. Kalaycıoğlu), İstanbul 1994.

Gazioğlu, Ahmet C. , *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış*, Lefkoşa 1994.

Genç, Mehmet, "Mukataa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara 2006, s. 129-132.

Gökbilgin, Tayyip, "XV. yy. Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Belleten*, XXVI/102, (Nisan 1962), s. 293-337.

Göyünç, Nejat, "Hâne Deyimi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, s. 331-348.

Göyünç, Nejat, "Söz Derlenmesi ve Arşiv Belgeleri", *Birinci Millî Kültür Şûrası*, 23-27 Ekim 1982, Ankara 1982, s. 439-440.

Göyünç, Nejat, "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 105-109.

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969.

Güçer, Lütfü, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizami", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2, (İstanbul 1963), s. 97-143.

Güçer, Lütfü, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububat'dan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.

Hinz, Walther, *İslâmda Ölçü Sistemleri*, (nşr. A. Sevim), İstanbul 1990.

Hill, George, A. *History of Cyprus IV, The Ottoman Provençe. The British Colony 1571-1948*, (nşr. H. Luke), Cambirdge 1940-52.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 73, (nşr. E:B:Özbilen), (İstanbul 1991), s. 21-50.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *Osmanlı İmparatorluğu-Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 259-318.

İnalcık, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu-Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 31-66.

İnalcık, Halil, "Ottoman Policy And Administration In Cyprus After The Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 59-79.

İnalçık, Halil, *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1987.

Jennigs, Ronald C. , *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640*, New York University Press 1993.

Kılıç, Orhan, *Van Sancağı (1548-1648)*, (Basılmamış Doktora tezi), Elazığ 1994.

Kuban, Doğan, “Anadolu Türk Şehri, Târihî Gelişmesi, Sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bâzı gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi VII*, (Ankara 1968), s. 53-74.

Öz, Mehmet, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi, XXII*, Ankara 1991, s. 429-439.

Özdeğer, Hüseyin, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul 1982.

Pakalın, M. Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1983.

Pakalın, M. Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1983.

Pakalın, M. Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul 1983.

Safvet, “Kıbrıs'ın Fethi Üzerine Vesikalar”, *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası, S. 19*, İstanbul 1331, s. 1177-1193.

Sahillioğlu, Halil, “Bâd-ı Hevâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IV*, İstanbul 1991, s. 416-418

Sahillioğlu, Halil, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi”, *Belgeler, IV/7-8*, (1967), Ankara 1969, s. 1-35.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011

Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985